

ABDULLA QAHHOR ASARLARIDAGI MA'NAVIY QARASHLAR

Gulmurodova Marjona Olimjon qizi

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti

Moliya fakulteti MXVKM-70/23 guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Qahhorning axloqiy-ta'limiy qarashlari uning "Haq so'zning kuchi" asari va "Sinchalak" qissasi asosida yoritilgan. Bunda adibning jamiyat hayotiga oid muhim masalalar – onalik va bolalikni himoya qilish, paxtachilikning millat ayollari ustidagi zahmati va uning salbiy oqibatlari, millat taraqqiyotida ona tilining ahamiyati, insoniyat uchun zarur bo'lgan axloqiy sifatlar, ayni damda jamiyat inqiroziga sabab bo'ladigan omillarga e'tibor qaratilgan. Maqolada Abdulla Qahhor ijodida ma'naviy qarashlarning qanday shakllangani va ular qanday ma'no kasb etgani haqida ham to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: shaxs ma'naviyati, ijtimoiy illatlar, axloqiy-ta'limiy qarashlar, adabiy-tanqidiy fikrlash, publitsistik maqolalar, suhbatlar.

Аннотация: В этой статье освещены нравственные и образовательные взгляды Абдуллы Ахора на основе его произведений «Сила правды» и рассказа «Синчалак». В ней рассматриваются важные общественные вопросы, такие как защита материнства и детства, трудности женщин в хлопководстве и их негативные последствия, значение родного языка в развитии нации, необходимые нравственные качества для человечества, а также факторы, вызывающие социальный кризис. В статье также обсуждается, как формировались моральные взгляды в творчестве Абдуллы Ахора и какое значение они несут.

Ключевые слова: духовность личности, социальные пороки, нравственно-воспитательные взгляды, литературно-критическое мышление, рубрикаторские статьи, беседы.

Annotation: In this article highlights Abdulla Qahhor's moral and educational views based on his works "The Power of Truthful Words" and the short story "Sinchalak." It focuses on important social issues, such as protecting motherhood and childhood, the hardships faced by national women in cotton farming and their negative consequences, the significance of the national language in the nation's progress, essential moral qualities for humanity, and the factors contributing to social decline. The article also discusses how moral outlooks in Abdulla Qahhor's creative work have developed and what meanings they carry.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

Keywords: *personal spirituality, social vices, moral-educational views, literary-critical thinking, rubricist articles, conversations.*

KIRISH.

Abdulla Qahhor shoir, dramaturg va publitsisti sifatida tanilgan. Uning ijodi nafaqat estetik va badiiy jihatdan boy, balki ma'naviy va axloqiy qarashlarga ham boy bo'lib, yosh avlodni to'g'ri yo'lga boshlash, insoniy ezguliklar, halollik, muhabbat va insonparvarlik kabi muhim qadriyatlarni targ'ib qilishga katta hissa qo'shgan. Abdulla Qahhor asarlarida insoniylik va muhabbat katta o'rin tutadi. U insonning ezgulik, mehr-muhabbat, halollik, adolat kabi ma'naviy fazilatlarini yuksak qadrlaydi. Uning asarlarida insonning qalbi, ruhiyati, uning insoniy qadr-qimmati muhim o'rin egallaydi. Muhabbat va insoniylikni targ'ib qilish orqali u jamiyatda mehr-oqibat, do'stlik va hamjihatlikni mustahkamlashga intiladi. Abdulla Qahhor ijodida axloq va odob-axloq muhim o'rin tutadi. U insonning yaxshi xulq-atvori, halolligi, sabr-toqatli bo'lishi, odob-axloq qoidalariga amal qilishini ta'kidlaydi. Uning asarlarida axloqiy qadriyatlar, insonning ruhiy go'zalligi va to'g'ri xulq-atvorining ahamiyati katta muhokama qilinadi. Abdulla Qahhor milliy qadriyatlarni, ona tilini, madaniyatni, an'analarni rivojlantirishga katta e'tibor qaratadi. U milliy ma'naviyat va ruhiyatni asarlarida yuksaltib, yosh avlodni milliy g'urur, vatanparvarlik va ma'naviyatga chaqiradi. Uning fikricha, milliy qadriyatlar va ma'naviyat insonni inson qiladigan asosiy omil hisoblanadi. Abdulla Qahhor yoshlarni to'g'ri tarbiyalash, ma'naviy qadriyatlarni singdirish, insonni ezguliklar bilan boyitish uchun ta'limning muhimligini ta'kidlaydi. Uning asarlarida yoshlar uchun yaxshi ta'lim, odil va halol inson bo'lish muhim ahamiyat kasb etadi. Abdulla Qahhorning axloqiy-ta'limiy qarashlari ostida jamiyatimizning turli mavzulari, muammolari o'z aksini topgan. Uning 'Haq so'zning kuchi' asariga bir qancha maqolalari jamlangan bo'lib ular ichida biz mavzu qilib tanlaganimiz masalalarga oid qarashlar alohida o'rin egallaydi. 'Paxtakorning har bir yutug'i qimirlagan jonni quvontiradi' maqolasida jamiyatning og'riqli nuqtalari qalamga olingan ulardan biri o'z davri uchun dolzarb bo'lgan paxta terish mashinalarining ommaviy paxta dalalariga jalb qilinmasligi, borlari ham paxta sifatiga zarar yetkazatgani, natijada hosilni yig'ib olishda ayollar va bolalar mehnatidan foydalanilayotgani haqidagi ma'lumotlarning 1960-yilda jaranglagani Abdulla Qahhorning jasorati edi. Shu o'rinda 'ayol kishining bo'ynidagi falon ming kilogramm yukni 'menga ort' deb yelkasini tutib turgan mashinaning hammaning ko'ziga yaxshi ko'rinmasligi uning sifatsizligini belgilasa, ayol kishining paxtadan ham boshqa tashvishlarining ko'pligi uning paxta mehnatining tagida ezilib ketayotganligi turli misollar bilan izohlanadi. Ushbu maqolada yozuvchi qo'rqqulik, qoloqlik, lanjlik va lanj odamlarning jamiyat taraqqiyotiga yetkazayotgan zararlari xususida ham to'xtalib o'tadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI.

Abdulla Qahhor bolalar tarbiyasiga alohida e'tibor berib o'tgan. U 1946-yilda yozilgan

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

‘Bolalar adabiyoti to‘g‘risida’ maqolasida: ‘Kattalar uchun yozilgan kitobda yo‘l qo‘yilgan xatolarni tuzatish mumkin, lekin bolalar uchun yozilgan kitobda ketgan xatoni tuzatib bo‘lmaydi, bu xatodan bolani ogohlantirilsa, xato uning zehniga chuqurroq o‘rnashadi’ – deb yozar ekan, davomidan – ‘Bolalar uchun kitob yozadigan kishi g‘oyat usta san‘atkor, katta tajribali pedagog, tilning zarshunosi bo‘lmog‘i kerak’ – deb bolalar ozuvchisi zimmasidagi mas‘uliyat nihoyatda katta ekanligini ta‘kidlaydi. Shuningdek, bolalar adabiyoti darajasining past ekanligi haqida yozuvchi kuyunib gapiradi. Uning bir qancha sabablarini keltiradi. Avvalo bolalar adabiyoti soyuzning (Yozuvchilar uyushmasining), adabiy jamoatchilikning nazaridan chetda ekanligi, ikkinchidan, bolalar uchun yozadigan yozuvchilarning umumiy saviyasi pastligidan bolalar adabiyoti kattalar adabiyoti darajasida o‘smaganligini aytib o‘tadiki, bu qaysidir ma’noda yozuvchining bashoratiga o‘xshaydi. 1946-yilda aytilgan gaplar hozirgi kun uchun ham ayni muhim masalalar sirasida turibdi. ‘Bolalar yozuvchilarining oldiga qattiq talablar qo‘ymaganimiz uchun ko‘pi ‘kosib’ bo‘lib qolyapti. Bularan birmunchasi bolalar uchun yozish qanchalik mas‘uliyatli ekanini, bu mas‘uliyatni yelkasiga olgan o‘dam qanchalik bilimli, qanchalik hunarmand bo‘lishi kerak ekanini yaxshi bilmaydi, tushunmaydi’, – deb yozar ekan adib bu bolalar adabiyoti vakillari uchun ham yo‘riqnoma ekanligini unutmaslik ayni damda pedagoglar uchun bolaga nimani qanday o‘qitish haqida ham o‘ziga xos saboqdir.

Abdulla Qahhorning ‘Gap aruzda emas’ maqolasida ijodkorning adabiy nazariy qarashlari bilan bir qatorda axloqiy-ta’limiy qarashlari ham berilgan. Xususan, aruz vaznini qob qilib ijod qilayotganlar va ularning asarini qo‘shiq qilib sahnaga olib chiqayotgan san‘atkorlar adibning tanqidiga duchor bo‘lishadi. Ayniqsa Abdulla Qahhor ‘ ‘Bu kungacha aruz vaznida yozilgan she’rlarning juda ko‘pi muhabbat haqida. Lekin bularning hammasi deyarli erkak jonivorning urg‘ochi jonivorni yo‘qlab chiqargan tovushidan farq qilmaydi. Bu she’rlarda insonga xos olijanob tuyg‘udan asar ham topolmaysiz’ – deb kuyunib yozsa, ayrim aruzda yozilgan she’rlarni bosib bo‘lmashligini, ular ko‘pincha aritist va aktrisalarining repertuarlaridan joy olib omma orasiga kirib borayotganidan xavotirini yashirmaydi. ‘Bu narsalarni bosish ayb ekanini shu xildagi shoirlarning o‘zlari ham bilishadi. Bu narsalarni ko‘pincha zotan, iste’dodi yo‘q, tomoshabinni san‘ati bilan qoyil qilolmaydigan artist vaaritskalar repertuar qilishadi. Ba’zan o‘zlari zakaz qilishadi, zakaz qilshganda ham ‘qichiqroq bo‘lsin’ deyishadi. Keyin, oilaviy o‘tirishlarda ham aytib bo‘lmaydigan ‘qichiq’ she’rlar sahnaga chiqadi, o‘z qadrini bilmagan, izzat nafsini biron bezorining qiyqirig‘iga alishtiradigan bu sho‘rlar ‘san‘atkor’ shoirdan juda mamnun bo‘ladi, uni eng zo‘r shoir deb biladi. Bu xildagi qabih narsalarning – ‘islovot adabiyoti’ning tarqalishiga ba’zan ‘melodistkompozitor’ deb atalgan xaridorlar ham sabab bo‘ladi’. Hozirgi kunda saviyasiz qo‘shiqlar-ku urchib ketgani mayli, behayo filmlarni ham ekranga chiqarayotgan mutasaddilar uchun Abdulla Qahhorday tanqidchi juda zarurga o‘xshaydi. Abdulla Qahhor bunday siyqasi chiqqan so‘zlarga o‘ralgan qofiyali so‘zlarni tahlil qilar ekan, ‘qani haqiqiy muhabbat, olijanob

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

tuyg'uning tarkibi bo'lgan o'zaro mehr-oqibat, har qanday o'tga bardosh beradigan sadoqat, sof qalb, samimiyat, fidokorlik, tenglik' deb yozadi. Uning o'zi ham insoniylikni ana shu mezonlar asosida o'lchagan. Buni adibning Kibriyo Qahhorov a bilan kechgan chorak asrlik hayot yo'li isbotlaydi.

Rahbar xodimlarning orasida qo'l ostidagi odamlarning moddiy ahvolini yuqori tashkilotlardan yashiradigan, bu haqda ularga noto'g'ri ma'lumot beradigan, majlislarda 'farovon turmush', 'madaniy to'q turmush' haqida lof uradigan kimsalarni yozuvchi 'ko'zbo'yamachi otlig' qabih kimsalar' deb ataydi. Bunday ko'zbo'yamachilar davlat bilan xalqning orasiga parda tortadilar. Bunday ko'zbo'yamachilar orasida rajio va televideniye muxbirlari ham borki, ular xo'jako'rsinga material tayyorlaydi va namoyish qiladi. Shu tariqa Abdulla Qahhor mutasaddilarni ayovsiz tanqid ostishga oladi.

Abdulla Qahhorning axloqiy-ta'limiy qarashlari borasida ham muhim fikrlarni qayd qilibo'tish zarur.

1. Men o'z respublikamni sevaman, o'zbekcha sevaman.
2. O'tmish kishining xotirasida tinadi.
3. Ayniqsa, bahor kunlari majlisdan yomoni yo'q! Ko'cha-ko'yga suqlanib qarab o'tirganingizda bir odam minbarga chiqib, sartaroshning qaychisiday shaqqilayversa... Har qanaqa odamning ham uyqusi keladi!
4. Bugungi kunda rus tilining ahamiyati to'g'risida gapirish oftobning ahamiyatini tushuntirishday bir gap.
5. Yozuvchining umri yil bilan o'lchanmaydi, ijodiy faoliyatining samarasi bilan o'lchanadi.
6. Ilhomning o'zi hech qachon kelmaydi. Ilhomni yozuvchining o'zi qidirib borishi, topishi kerak. Ilhomning makoni xalqning dilida – majburiyat emas, zaruriyat, xohishga aylangan mehnatning shavkati, baxtiyor odamning qahqahasida, jabrdiydaning ko'z yoshida, oshiq va ma'shuqlarning ko'zlari va so'zlarida, odamda mehr va g'azab uyg'otadigan hodisa va voqealarning mag'zida...
7. Bizning sinfdagina emas, butun maktabda xunuk yozish ayb bo'lib qoldi. Kimdir xunuk xatga 'Chuvolchang' deb ot qo'yibdi. Xunuk xatni ko'rsak, 'Bir bet chuvolchang', 'Bir daftar chuvolchang' deb kular edik. Bu gapni eshitib o'qituvchimiz xo'p kuldilar, ko'zlaridan yosh chiqib ketdi. Hali-hali qo'limga qalam olsam, tepamda Muhammadjon domla 'chuvolchang' deb turganga o'xshaydilar.
8. Tuyg'usiz, ilhomsiz yozilgan asar changlanmagan gulga o'xshaydi – meva tugmaydi.
9. Ijodning boshi – yozuvchining muvozanatdan chiqishi, konkrer asar ushning ifodasidir.
10. Klassiklarda ham, xalq adabiyotida ham, hayotda ham odatan yigitlar yaxshi ko'rgan qizlarini maqtashar edi. 'Ko'zing undoq, so'zing bundoq' deyishar edi, Hozirgi ko'p ashulalarda qizlar o'zlarini o'zlari maqtashadi: 'uyog'im undoq, buyog'im bundoq'

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

deyishadi. 'Ey shoir, axir tashabbus erkakdan bo'lishi kerak, bulbulning ham erkagi sayraydi-ku!' – deyigan odam yo'q!

11. Tanqid yomon asar bilan kitobxon orasida dallol, shirinkomaga vijdonini sotadigan yurkasiz dallol bo'lmazligi kerak.

12. Nima uchun ko'cha harakatini buzayotgan kishiga militsiya hushtak chaladiyu, butun bir tilni buzayotgan odamlarga hech kim hushtak chalmaydi.

13. O'z qadrini bilgan kishi xohlamagan ashulasini pul bersangiz ham eshitmaydi.

14. Yozuvchi qalbining chuqur joylarigacha ko'rsatadigan ikki sahifalik chinakam proza biz uchun pala-partish, lekin ustaroq so'zlar bilan yozilgan 'silliq' asardan ko'p darajada foydaliroqdir.

15. Havas hammada ham bo'lishi mumkin, lekin havasning o'zi kishini hech qayoqqa eltmaydi, Men, masalan, tanbur chertib hammani qoyil qilgim keladi, lekin nachoraki, dard bor- u, darmon yo'q.

bdulla Qahhor shijoatli va jasoratli adib sifatida axloqiy-ta'limiy masalalarda ham o'ziga xos talablar qo'ygan. Uning bir qator maqolalari, nutqlari, ma'ruzalari mazkur masalaga urg'u bergani ham adibning jamiyat taqdiriga befarq bo'lmagan inson ekanligini ko'rsatadi.

XULOSA.

Abdulla Qahhor ijodida ma'naviy qarashlar insonning ruhiy va axloqiy kamolotining asosiy manbai sifatida har doim muhim o'rin tutgan. Uning asarlarida insoniylik, muhabbat, halollik, adolat kabi qadriyatlar nafaqat ideal sifatlar sifatida yuksaltiriladi, balki amaliy hayotda ham har bir inson uchun muhim yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qiladi. Qahhorning fikricha, ma'naviy rivojlanish, milliy qadriyatlarni qadrlash va ularni avlodlardan avlodga yetkazish inson shaxsining kamoloti uchun zarurdir. Uning ijodi yoshlar uchun nafaqat ta'lim va tarbiya manbai, balki ular uchun ma'naviy qiyomat va insoniylikni anglashda katta yordam beradigan boy dunyo bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, uning asarlarida jamiyatda yuzaga kelayotgan muammolar, insonlarning ma'naviy zaifligi va ularni to'g'ri yo'lga boshlash uchun qilinadigan ishlar muhim o'rin egallaydi. Abdulla Qahhor ma'naviy qadriyatlar va insonparvarlikni rivojlantirishda o'ziga xos yo'l tutgan, uning ijodi nafaqat o'zbek adabiyotining durdonasi, balki milliy ma'naviyatimizni boyitadigan, insonni inson qiladigan muhim manba bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR I:

1. Abdulla Qahhor. Bir xatga javob. Haq so'zning kuchi. Asarlar. Besh jildlik. Beshinchi jild. –T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'ati nashriyoti, 1989. – 272 6.

2. Abdulla Qahhor. Bolalar adabiyoti to'g'risida. Haq so'zning kuchi. Asarlar. Besh jildlik. Beshinchi jild. –T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'ati nashriyoti, 1989. –272 6.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

3. Abdulla Qahhor. Gap aruzda emas. Haq soʻzning kuchi. Asarlar. Besh jildlik. Beshinchi jild. –T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi adabiyot va sanʼati nashriyoti, 1989. –272 6.
4. Abdulla Qahhor. Muhabbat va oila. Haq soʻzning kuchi. Asarlar. Besh jildlik. Beshinchi jild. –T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi adabiyot va sanʼati nashriyoti, 1989.
5. Abdulla Qahhor. Sinchalak, Asarlar. Besh jildlik. Uchinchi jild. –T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi adabiyot va sanʼati nashriyoti, 1988. –368 b.
6. Abdulla Qahhor. Paxtakorning har bir yutugʻi qimirlagan jonni quvontiradi. Haq soʻzning kuchi. Asarlar. Besh jildlik. Beshinchi jild. –T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi adabiyot va sanʼati nashriyoti, 1989. –272 b.
7. Abdulla Qahhor. Sinchalak, Asarlar. Besh jildlik. Uchinchi jild. –T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi adabiyot va sanʼati nashriyoti, 1988. –368 b.
8. Abdulla Qahhor. Paxtakorning har bir yutugʻi qimirlagan jonni quvontiradi. Haq soʻzning kuchi. Asarlar. Besh jildlik. Beshinchi jild. –T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi adabiyot va sanʼati nashriyoti, 1989. –272 6.
9. Abdulla Qahhor. Har bir mahalla – bir oila. Haq soʻzning kuchi. Asarlar. Besh jildlik. Beshinchi jild. – T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi adabiyot va sanʼati nashriyoti, 1989. –272 6.

